

BUGUNGI ZAMOAVIY HAYOTDA INSON EMOTSIYASINING ROLI VA VAZIFALARI

Nabijonov Otabek¹

Shavkatova Shahnoza²

¹ Toshkent Davlat Transport Universiteti

Iqtisodiyot fakulteti 4-bosqich talabasi,

² Buxoro davlat universiteti

Pedagogika fakulteti 2-bosqich talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6321321>

ANNOTATSIYA

Ushbu tezisda Hissiy kechinmalar turli hollarda turlicha tezlik bilan paydo bo'lishi, ba'zan hissiyotlar juda to'satdan, darhol paydo bo'lishi haqida fikr bildirilgan. Masalan, kishi birdan xursand bo'lib ketadi, darhol g'azabga keladi, achchiqlanadi va hokazo. Lekin ba'zan shu hissiyotlarning o'zi daf'atan qo'zg'almaydi, balki asta-sekin tug'ila boshlaydi. Shunday hissiy kechinmalar borki, ularning qay darajada tez paydo bo'lmasligini belgilash qiyin yoki butunlay belgilab bo'lmaydi. emotsional kechinmalarning kuchi turlicha bo'lishi mumkin. Hissiyotning kuchi avvalo yoqimli va yoqimsiz tuyg'ularning naqadar kuchli bo'lishidadir. Hissiyotning kuchi shu hissiyotni shaxsning naqadar ehtiros bilan kechirayotganligi bilan belgilanadi. Hissiyotning qo'zg'alish xususiyatlari paydo bo'lish yo'lini, kuchi va barqarorligi bir qancha sabablarga bog'liqdir. Atrof muhitning holati, shu paytdagi ehtiyojlarning kuchi, shu xislat tuzilishiga sabab bo'lgan hodisalarning shaxsiy va ijtimoiy ahamiyatini anglashi, odamning dunyoqarashi, bu xislat qanday vaziyatda paydo bo'lishi va o'tishi, hamda shaxsning individual xususiyatlariga bog'liqdir. Hislarning ayni vaqtda naqadar tez, kuchli va barqaror bo'lishiga ko'ra, his-tuyg'ularning quyidagi turlari farqlanadi: hissiy ton, emotsiyalar, affekt, jiddiylilik holatlari (stress), kayfiyat va boshqalar.

KALIT SO'ZLAR: Emotsiya, hissiyot, stress, ambivaletlik, stenik his, depressiya, toliqish, kayfiyat, empatiya, ehtiros, affect

Kishilar idrok qilayotgan (ko'rayotgan, eshitayotgan), bajarayotgan, o'ylayotgan, orzu qiladigan narsalarga befarq bo'lmaydilar. Bir xil predmetlar, shaxslar, harakatlar, voqealar bizni quvontiradi, boshqalari xafa qiladi, yana boshqalari g'azab-nafratimizni uyg'otadi. Biz xavf ostida qolganimizda qo'rquvni his qilamiz, dushman ustidan g'alaba qozonish yoki qiyinchilikni engish zavq uyg'otadi. Odamlarning o'zi bilayotgan va bajarayotgan narsaga munosabatini boshdan kechirishi his -tuyg'ular (yoki emotsiyalar) deyiladi. His -tuyg'ularning manbai biz idrok qiladigan, ish ko'radigan predmetlar va hodisalarning xususiyatlari vujudga keltiradigan ehtiyojlar, intilishlar, istaklardir. Bizning faoliyatimizni (mehnat, o'qish, o'yin) uning muvaffaqiyati va mag'lubiyatini ham his -tuyg'ular uyg'otadi. Hissiyot voqelikni aks ettirilishidir. Odam ayni bir paytda tirik organizm va jamiyat a'zosi bo'lishi bilan birga, o'z miyasida alohida shaxs sifatida, ayrim ob'ektlar bilan qiladigan ob'ektiv munosabatlarni aks ettiradi. Odam miyasida olamning aks ettirishni ana shunday o'ziga xos tomoni hissiyot sohasi yoki inson shaxsining emotsional tomoni hisoblanadi.

Hissiyot - odam miyasida uning real munosabatlarining, ya'ni ehtiyojlar sub'ektining uning uchun ahamiyatli bo'lgan ob'ektlar bilan bo'lgan munosabatlarning aks ettirilishidir. "Hissiyot" tushunchasini faqat tirik mavjudotlar miyasida ularning ehtiyojlarini qondiradigan va qondirishga qarshilik qiladigan ob'ektlarga bo'lgan munosabatlarni aks ettirish haqida gap ketganda qo'llash mumkin. Belgilari xuso'san yaqqol namoyon bo'ladigan hissiyotlarning ichdan kechirishdan iborat bo'lgan ruxiy jarayon sodir bo'lishining konkret shaklinigina emotsiya deb ataladi. Masalan, vatanparvarlik, muhabbat, javobgarlik hissini emotsiya deb bo'lmaydi.

Hissiyot odamda sodir bo'layotgan hodisa va narsalardan shaxs sifatidagi odam uchun ahamiyatli bo'lganlari haqida darak beruvchi signallar tizimi hisoblanadi. Mazkur holda sezgi a'zolariga ta'sir qiluvchi cheksiz miqdordagi qo'zg'ovchilardan ayrimlari aniq bo'lib ajraladi, ba'zilari bir -birlari bilan qo'shib ketadi va paydo bo'lgan hissiyot bilan birlashib ketadi. Natijada taassurot uyg'otib biror hissiy nom bilan ifodalangan xotira obrazlari tariqasida saqlanib qoladi. Buni fiziologik jihatdan shunday tushuntirish mumkin, ma'lum qo'zgalishlar, tirik mavjudotlar uchun xotirjamlik haqidagi yoki notinchlik haqidagi darak beruvchiga aylanadi. Hissiy kechinmalar esa, insonning shaxsiy tajribasi tarkib topadigan shartli reflekslar tizimini mustahkamlanishi sifatida namoyon bo'ladi. Hissiyotni mana shu darak beruvchilik vazifasi psixologiyada hissiyotning impressiv tomoni deb ataladi. (impressiv - lotincha - taassurot). I.P.Pavlov tirik mavjudotlarning atrofimizdagi muhitga moslashuvida hosil qiladigan yoki buziladigan dinamik stereotiplar orqali biror hissiyotni va emotsional kechinmalarning ijobiy va salbiy sifatlarini tushuntirib beradi. Dinamik stereotip deganda, tashqi taassurotlarning ma'lum tartibda qaytarilishi natijasida hosil qilingan shartli reflekslar nerv bog'lanishlarining barqaror tizimi tushuniladi. Har turli qiyinchiliklar va qarshiliklarga duch kelish natijasida dinamik stereotiplarining "o'zgarishi" salbiy emotsional holatni yuzaga keltiradi. Hissiyot va uni kechirishning turli shakllari faqat darak beruvchilik vazifasini emas, balki boshqaruvchilik funksiyasini ham bajaradi. emotsiya harakatlarda juda ko'p tana o'zgarishlarida ifodalanadi. Odam organizmidagi bu o'zgarishlar, kechirilayotgan hissiyotning ob'ektiv ko'rsatkichi hisoblanadi. Moslashish xarakteriga oid bo'lgan, ya'ni ovozning o'zgarishi, mimika, imo-ishora, organizmda sodir bo'ladigan jarayonning qayta o'zgarishidan iborat ixtiyorsiz va ongli harakatlar psixologiyada emotsional harakatlarning ekspressiv tomoni deb ataladi (ekspressiv - ifodalanish).

Odamning o'z hissiyotining ob'ektiga qanday shaxsiy munosabat ifodalangani mazkur holda qanday munosabatda bo'lishi ifodalangani hissiyot mazmunining sifat tomonini tashkil qiladi. Odatda shaxsning hayot faktlariga nisbatan bo'lgan emotsional munosabatlari ikkita sifatga ijobiy va salbiy sifatlariga ajratiladi. Shaxsning o'z hissiyoti ob'ektiga ijobiy va salbiy munosabatlaridan tashqari ikkilanish holatlari va noaniq tushunish munosabatlari ham bo'ladi. Bularni rohatlanish va qanoatlanmaslik hislariga qo'shib bo'lmaydi. Ikki taraflama hissiyotda (ambivalent hissiyotda) rohatlanish va azoblanish qo'shib va biri ikkinchisiga o'tib ketmaydigan emas, balki bunday birga bo'lish kechirilayotgan hissiyotning zarur xarakterli sifatlaridan birini tashkil qiladi. Masalan: rashk hissida muhabbat va nafrat. Suv ichish va neft hidi. Rohatlanish va yoqimsiz - noxushlik hissi. Sub'ektning hissiyot predmetlariga nisbatan emotsional munosabatlarning to'rtinchi sifati odatda qisqa muddatli hissiy munosabatning noaniqligidir, lekin ba'zan ayrim ularni tushunishiga bo'lgan ob'ektlarga nisbatan ancha vaqtga davom etgan hissiyotlarning ham hissiy munosabatlarining

sifati bo'ladi. Odam hayotida yangi narsaga duch keladi, bu narsa ko'pincha uni to'ldirib, idrokida mazkur narsani tevarak - atrofidagi muhitdan ajratib olib, unga nisbatan ajablanish, hayratlanish, havas va qiziqish hissiyatini kechiradi. Bu yangi taassurotlarni dastlabki anglashning hissiy tomonidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G'oziyev.E.G. "Umumiy psixologiya". Toshkent. 2007. 1-2 kitob
2. G'oziyev.E.G. "Muomala psixologiyasi". T-2001
3. Karimova.V.M. "Ijtimoiy psixologiya va ijtimoiy amaliyot".-T. Universitet, 2002
4. Maklakov.A.G. "Obshaya psixologiya" M.; "Piter" 2003
5. <http://www.wikipedia.org>
6. <http://www.ziyonet.uz>
7. www.natlib.uz
8. www.fikr.uz